

4. Гордейчук И.П. Эмоция в поэтическом слове (на материале «Дуинских элегий» Р. М. Рильке) // Язык и эмоции: сб. научн. тр. / Под ред. В.И. Шаховского и др. Волгоград: Перемена. 1995. С. 178–184.
5. Изард К. Эмоции человека: (пер с англ.) / Под ред. Л.Я. Гозмана, М.С. Егоровой; вступит. сл. А. Е. Ольшанниковой. М.: Изд-во МГУ, 1980. 439 с.
6. Красавский Н.А. Динамика эмоциональных концептов в немецкой и русской лингвокультурах: автореф. дис. ... д-ра филол. наук:10.02.20; Волгогр. гос. пед. ун-т. Волгоград, 2001. 40 с.
7. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1987. 191 с.
8. Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции: сб. научн. тр. / Под ред. В.И. Шаховского и др. Волгоград: Перемена. 1995. С. 3–15.
9. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания. Учебное пособие по спецкурсу. Волгоград: Изд-во ВГПИ им. А.С. Серафимовича, 1983. 96 с.
10. Plutchik R. The Emotions: Facts, Theories, and a New Model. New York, Random House. 1962. 228 p.
11. Harris R. A Mother's Love. London: Arrow Books. 2007. 425 p.
12. Horowitz A. Point Blanc. London: Walker Books. 2005. 281 p.
13. McCall Smith A. In the Company of Cheerful Ladies. London: Abacus, 2007. 264 p.
14. Mendelson C. When we were bad. London: Picador. 2008. 322 p.

УДК 821.111.0:811.111'38

ТРИЄДНІСТЬ НАПРЯМУ РОЗГОРТАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПРОСТОРУ НОВІТНІХ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

THE TRINITY ORIENTED EXPANSION OF THE LEXICAL-SEMANTIC SPACE IN CONTEMPORARY BRITISH LITERARY TEXTS ON MILITARY THEMES

Шайнер І.І.,

*асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичного простору британських художніх прозових текстів на військову тематику (ТВТ) початку ХХІ століття, увагу зосереджено на особливостях триєдності напрямку його розбудови, що включає лексико-семантичні, лексико-тематичні та лексико-асоціативні вісі репрезентації військової тематики (ВТ). Здійснено кількісний аналіз домінантних лексико-семантичних (ЛСГ), лексико-тематичних (ЛТГ) та лексико-асоціативних (ЛАГ) груп, на прикладах із творів продемонстровано основні напрями їх функціонування в художніх текстах (ХТ) із макро-, мезо- та мікрвокрапленнями військової тематики.

Ключові слова: лексико-семантичний простір, лексико-семантична група (ЛСГ), лексико-тематична група (ЛТГ), лексико-асоціативна група (ЛАГ).

Статья посвящена исследованию лексико-семантического пространства британских художественных прозаических текстов на военную тематику (ТВТ) начала ХХІ века, внимание ацентрировано на особенностях триединства направления его развития, включающего лексико-семантические, лексико-тематические и лексико-ассоциативные оси репрезентации военной тематики (ВТ). Осуществлен количественный анализ доминантных лексико-семантических (ЛСГ), лексико-тематических (ЛТГ) и лексико-ассоциативных (ЛАГ) групп, на примерах из произведений продемонстрированы основные направления их функционирования в художественных текстах (ХТ) с макро-, мезо- и микровкраплениями военной тематики.

Ключевые слова: лексико-семантическое пространство, лексико-семантическая группа (ЛСГ), лексико-тематическая группа (ЛТГ), лексико-ассоциативная группа (ЛАГ).

The article contains an integrated linguistic analysis of the lexical-semantic space of British literary prose texts on military themes (TMT) of the beginning of the XXI century, with the focus on the peculiarities of the trinity of its expansion, which includes lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative directions of the military themes (MT) explication. The research results in a qualitative analysis of the dominant lexical-semantic (LSG), lexical-thematic (LTG) and lexical-associative (LAG) groups, the examples from the texts demonstrate their functioning in the literary texts with macro-, meso- and microinclusions of military themes.

Key words: lexical-semantic space, lexical-semantic group (LSG), lexical-thematic group (LTG), lexical-associative group (LAG).

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. У сучасних філологічних дослідженнях спостерігаємо значне зацікавлення проблемою художнього простору тексту, зокрема його семантичною структурою, лексико-семантичним наповненням та інтерпретацією закладеного смислу. Цим проблемам присвячена низка робіт зарубіжних та вітчизняних науковців [1; 5; 6; 7; 9; 13; 20; 22; 24; 25; 27]. Проте недослідженим та актуальним залишається питання лексико-семантичних особливостей британських ТВТ початку XXI століття, зокрема способів репрезентації різного ступеня теми війни у ХТ. Вагомість дослідження сфери військової тематики в сучасній літературі підтверджується значною популярністю цієї теми серед авторів сьогодення.

Лексико-семантичний простір є ієрархічно структурованою та впорядкованою системою лексичних одиниць та структур, об'єднаних на основі спільної тематики та концептуального значення, що репрезентують певну понятійну сферу [2, с. 4; 15, с. 115]. З огляду на особливості розвитку значення лексичних структур лінгвісти виділяють *семантичну* [10; 11; 12; 16; 19; 21], *тематичну* [1; 4; 8; 9; 14] та *асоціативну* [13; 14; 18; 23; 24; 26] вісі розбудови лексико-семантичного простору художнього тексту. Відповідно, лексичні структури в його межах згуртовуються в лексико-семантичні, лексико-тематичні та лексико-асоціативні угруповання.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку трьох осей лексико-семантичного простору (семантичної, тематичної та асоціативної), що вкупі формують складну лексико-семантичну структуру ХТ; визначення кількісного наповнення домінантних лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних груп та їх функційного спрямування в новітніх британських ХТ з макро-, мезо- та мікрівкрапленнями військової тематики.

Виклад основного матеріалу. Лексико-семантичний простір складається з двох рівнів –

глибинного (семантичного) та поверхневого (лексичного). За лексичними структурами сучасних британських ТВТ прихована потужна лейтмотивна ідея – проблема війни та її руйнівної сили, що виводиться через експліковані мовні одиниці. ЛСГ об'єднують у своїх межах лексичні одиниці, що виражають ключові семантичні, ідейні поняття у ХТ [3; 11; 12; 13; 16; 19; 21]: війна та її вплив на внутрішній стан і поведінку людини. Основою для виокремлення ЛТГ є спільна домінантна тематика ХТ [4, с. 32; 8, с. 110]. Лексико-тематичним та лексико-семантичним групам у ХТ часто властиве асоціативне «облямування», що уможливило окреслення ЛАГ. Асоціації розглядають як є особливий та невід'ємний компонент літературно-художнього твору, який надає денотативному значенню певних слів чи лексичних структур яскравих смислових відтінків [1, с. 309; 18, с. 157; 24, с. 76; 25, с. 148].

Аналіз лексико-семантичної структури новітніх британських художніх прозових текстів на військову тематику розглянуто з урахуванням трьох осей розгортання лексико-семантичного простору: семантичної, тематичної та асоціативної, які вкупі виформовують загальну ідею твору. За допомогою лексикографічного та компонентного аналізів, а також з огляду на основні напрямки розвитку семантичних, тематичних та асоціативних особливостей значення лексичних одиниць згруповано за запропонованою класифікацією домінантних лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних груп у досліджуваних текстах. За допомогою кількісного аналізу встановлено співвідношення кількісного складу домінантних угруповань у ХТ з макро-, мезо- та мікрівкрапленнями ВТ. Результати подано нижче:

Зазначимо, що, крім різного ступеня лексико-семантичної репрезентації теми війни, в сучасних ТВТ помітні відмінності у функціонуванні домінантних лексико-семантичних угруповань.

Таблиця 1

Домінантні лексико-семантичні групи та їх кількісне наповнення в ХТ з різним ступенем експлікації військової тематики

ЛСГ	ХТ з макро-вкрапленнями ВТ	ХТ з мезо-вкрапленнями ВТ	ХТ з мікро-вкрапленнями ВТ
номінації військових реалій	33%	28%	20%
номінації військових дій	5%	4%	3%
номінації емоційного стану	20%	22%	24%
номінації емоційних реакцій	11%	13%	15%
номінації поведінки	20%	21%	24%
номінації мисленневих процесів	11%	12%	14%

У творах з макровкрапленнями та мезовкрапленнями ВТ одиниці ЛСТГ слугують із метою відтворення чіткої картини воєнного та повоєнного світу, внутрішнього стану та дій людини, спричинених перебігом війни. Наведемо приклад зображення військових дій на полі бою: *“Above my head, over the parapet, I can hear the shelling beginning again, a prologue of sorts, for it isn’t heavy yet, nowhere near as heavy as it has been over the last few days, anyway. The German trenches are about three hundred yards north of ours. On quiet evenings we can hear an echo of their conversation, occasional singing, laughter, cries of anguish. We’re not that different, them and us. If both armies drown in the mud, then who’ll be left to fight the war?”* [28, с. 252]. У творах з мікровкрапленнями військової тематики поряд з іншими важливими проблемами згадки про війну виконують роль нагадування про її згубну дію, наголошуючи тривалість її деструктивних наслідків для людини та зрештою створюючи особливий фон для розгортання інших подій у творі. Для прикладу: *“She shook her head, unconvinced. ‘It was more than mere anger. It was as though the war itself had changed him, made an utter stranger of him. He seemed to hate himself, and everyone around him. Oh, when I think of all the boys like him, and all the frightful things we asked them to do in the name of making peace—!’”* [31, с. 218–219]. Як бачимо з наведених фрагментів, лексико-семантичні одиниці номінації військових реалій тісно поєднані із зображенням емоційного стану та реакцій персонажів, що підкреслює специфіку переживання людиною подій воєнного часу. Особливе місце у ХТ з макро- та мезовкрапленнями ВТ посідають роздуми та спогади про події воєнного часу, війну та людей, які на ній загинули: *“I tried to recall. I was seven when he died. ... I can remember my father; but only in snatches. A smell of moths and tobacco from his big old coat. ... I remember his face through photographs, all in sepia”* [29, с. 50].

Лексико-тематичні угруповання згуртовують мовні одиниці з огляду на спільну тематику.

Оскільки сучасним британським текстам на військову тематику властива жанрова дифузність, то в їх канві бачимо лексичні структури не лише на тему військових реалій та явищ, але й на теми людського тіла, медицини та здоров’я, навколишнього природного середовища. Кількісний аналіз домінантних лексико-тематичних угруповань наведено в Таблиці 2.

Досліджені лексико-тематичні угруповання гармонійно доповнюють тему війни, демонструючи антропологічну спрямованість сучасних британських ТВТ (фізичні травми та психологічні потрясіння, зумовлені перебігом воєнних дій, перекликання пейзажних описів із життєвими реаліями), а також виформовуючи разом концепцію згубності війни. Розглянемо кілька прикладів: *“A tall mirror was positioned in the corner of the room and I stood in front of it, examining my body with a critical eye. My chest, which had been well toned and muscular in late adolescence, had lost most of its definition in recent times; it was pale now. Scars stood out, red and livid across my legs; there was a dark bruise that refused to disappear stretched across my abdomen. I felt desperately unattractive. Once, I knew, I had not been so ugly. When I was a boy, people thought me pleasant to look at”* [28, с. 47]. Цей фрагмент містить детальний опис понівеченого війною тіла молодого парубка. У наступному уривку тематична лексика військових реалій переплітається з тематичними одиницями на позначення медицини: *“There were also soldiers standing in groups, dazed and immobile, and wrapped like the men on the ground in filthy bandages. A medical orderly was gathering rifles from the back of a lorry. A score of porters, nurses and doctors were moving through the crowd”* [30, с. 526–527]. Розгортання лексико-тематичної вісі викарбовується в напрямку лікування людей, що постраждали у воєнний період. Це може бути лікування їх під час бойових дій у госпіталі чи на полі бою. Особливістю вербальної актуалізації теми війни у ХТ з мікровкрапленнями військової тематики є створення ефекту відлуння війни впродовж цілого твору, що сприяє реалістичності оповіді.

Таблиця 2

Домінантні лексико-тематичні групи та їх кількісне наповнення в ХТ з різним ступенем експлікації військової тематики

ЛТГ	ХТ з макровкрапленнями ВТ	ХТ з мезовкрапленнями ВТ	ХТ з мікровкрапленнями ВТ
Військові реалії / явища	39%	33%	27%
Людське тіло	18%	20%	21%
Медицина та здоров’я	23%	25%	28%
Навколишнє природне середовище	20%	22%	24%

**Домінантні лексико-асоціативні групи та їх кількісне наповнення
у ХТ із різним ступенем експлікації військової тематики**

ЛАГ	ХТ із макро- вкрапленнями ВТ	ХТ із мезо- вкрапленнями ВТ	ХТ із мікро- вкрапленнями ВТ
Війна	33%	28%	22%
Тіло та його частини	26%	28%	30%
Емоції та почуття	23%	25%	27%
Природа	18%	19%	21%

Асоціативне «збагачення» певних лексико-тематичних та лексико-семантичних угруповань уможливорює виокремлення доміантних лексико-асоціативних об'єднань. Їх класифікацію та кількісний аналіз наводимо у таблиці 3:

Як бачимо, основними тенденціями в ТВТ є асоціативне об'ямування тематичної лексики на позначення військових реалій та явищ, людського тіла, навколишнього природного середовища та лексико-семантичних одиниць номінації емоційного стану. У творах з макро- та мезовкрапленнями ВТ одиниці вказаних доміантних ЛАГ виконують функції увиразнення ознак боротьби, евфемізації військових реалій, експресивно-стилістичного підсилення значення уніформи у военний період, відтворення особливостей внутрішнього стану та тілесних травм, спричинених війною. Проілюструємо прикладом: *I saw him on the evening he announced to his parents that he was signing up, before they came to get him, that he was going out to join Billy over there. I pictured the brothers finding solidarity on the training ground, bravery on the battlefield, heroism in death. This was Sam, I decided* [28, с. 32–33]. У цьому уривку очевидним є поєднання двох асоціативних гілок – увиразнюючих ознак боротьби та евфемізації військових реалій. Евфемізми, як лексична прихована стратегія, у творах з макровкрапленнями ВТ часто вживаються на позначення слів «війна», «поле бою», «солдати», «окопи», «траншеї», «військові з'єднання» і т.п. Це справляє особливий ефект на читача, акцентуючи на тому, як важко людям, що пройшли через страхіття війни, згадувати той час. Водночас у творах з мікровкрапленнями військової тематики подибуємо лише елементи експресивно-стилістичного увиразнення військових подій у поєднанні з трансляцією особливостей внутрішнього стану та тіла, скаліченого війною. Особливої уваги заслуговує асоціативне збагачення пейзажної лексики

з метою створення емоційно-експресивного фону, що повністю віддзеркалює як внутрішній світ персонажів, так і зовнішні події в їхньому житті, та простежується у творах із різним ступенем експлікації ВТ. Наприклад: *“Les Laveuses. There had been a drought, and the Loire was maybe a couple of meters lower than usual, showing ugly shrunken verges like the stump of a sick tooth. Roots straggled down into the water; bleached yellow-white by the sun, and children played among the roots on the sandbanks, paddling barefoot in the filthy brown puddles, poking with sticks at the rubbish floating from upstream”* [29, с. 30]. Поєднання різних напрямів асоціативного розвитку в досліджуваних фрагментах текстів є яскравим прикладом образного переосмислення теми природи в ТВТ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, лексико-семантичний простір сучасних британських ТВТ формується завдяки тісній кореляції лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних мікросистем. Лексичні структури, ретельно підібрані автором, вимальовують перед читачем глобальну ідею твору та справляють особливий ефект. Усі лексико-семантичні, лексико-тематичні та лексико-асоціативні угруповання складають структуру відповідних полів із притаманною їм ядерно-периферійною будовою. Організація мовних одиниць у певні поля дає змогу відобразити системність лексичних структур у лексико-семантичному просторі ХТ. Тому перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в уточненні ролі лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних мікросистем у композиційно-архітектонічній організації лексико-семантичного простору ХТ; дослідженні особливостей інших лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних мікросистем у британських ХТ сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики: монография. Москва: Гнозис, 2005. 326 с.
2. Антипина Е.С. Лексико-семантическое пространство дневника писателя: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Иваново, 2015. 24 с.

3. Апресян Ю.Д. Исследования по семантике и лексикографии. Т. I: Парадигматика. Москва: Языки славянских культур, 2009. 568 с.
4. Банкевич В.В. К вопросу о соотношении ЛСГ и тематических групп // Семантика слова и предложения: межвуз. сб. науч. тр. Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. С. 30–35.
5. Безуглая Л.Р. ИмPLICITные смыслы в дискурсе: когнитивно-коммуникативный подход // Когніція, комунікація, дискурс: Міжнар. електрон. збір. наук. статей. Серія «Філологія». 2010. № 1. С. 8–21.
6. Белехова Л.И. Образное пространство американской поэзии: лингвокогнитивный аспект: [монография] / [под. ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Недаиновой]. Нежин: изд-во Нежинского гос. универс. им. Н.В. Гоголя, 2012. С. 124–136.
7. Бехта І.А. Дискурс наратора в англomовній прозі: монографія. Київ: Грамота, 2004. 304 с.
8. Васильев Л.М. Теория семантических полей. Вопросы языкознания. 1971. № 5. С. 105–113.
9. Волкова С.В. Складові міфолорного простору в художньому тексті (на матеріалі роману Скотта Момадея "House Made of Dawn". Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». 2013. Вип. XIX. С. 238–241.
10. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. Київ: Вид. центр «Академія», 2006. 336 с.
11. Кочерган М.П. Лексико-семантична система // Українська мова: Енциклопедія. Київ, 2004. С. 305–307.
12. Кузнецов А.М. Поле // Языкознание: Большой энциклопедический словарь / гл. ред. Н.В. Ярцева. Москва: Науч. изд. «Большая Российская энциклопедия», 1998. С. 380–381.
13. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Москва, 2003. 397 с.
14. Левицкий В.В. Семасиология: изд. 2. Винница: НОВА КНИГА, 2012. 672 с.
15. Попова Н.Б. Концептуальное представление семантического пространства многозначного слова. Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. 2011. Вып. 52. С. 114–117.
16. Романова Н.В. Семантичне поле щастя в давньовірхньонімецькій мові. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія. 2011. Вип. 5. С. 63–68.
17. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
18. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ: Основи, 1998. 324 с.
19. Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка). Москва: Изд. Академии наук СССР, 1962. 287 с.
20. Фролова І.Є. Структури комунікативно-актуального знання в дискурсі // Лінгвістика ХХІ століття. 2016. С. 137–147.
21. Щур Г.С. Теории поля в лингвистике. Москва: Наука, 1974. 254 с.
22. Angermuller J. Poststructuralist Discourse Analysis: Subjectivity in Enunciative Pragmatics. Warwick, 2014. 163 p.
23. Deese J. On the Structure of Associative Meaning // Psychological Review. 1962. Vol. 69(3). P. 161–175.
24. Gee J.P. How to Do Discourse Analysis. New York, 2010. 206 p.
25. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. Oxford, 2009. 317 p.
26. Rommetveit R. Words, Meaning, and Messages: Theory and Experiments in Psycholinguistics. New York: Academic Press, 2014. 336 p.
27. Widdowson H.G. Text, Context, Pretext. Blackwell, 2004. 185 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

28. Boyne, J. (2011). The Absolutist. Retrieved from Royallib.com.
29. Harris, J. (2001). Five Quarters of the Orange. Retrieved from Royallib.com.
30. McEwan, I. (2001). Atonement. Retrieved from fb2-epub.ru.
31. Waters, S. (2009). The Little Stranger. Retrieved from RuLit.net.